

Pražák, Richard

Maďarské národní hnutí a Rusko (zvláště ve 20.-40. letech 19. století)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1992, vol. 41, iss. C39, pp. [43]-52

ISBN 80-210-0437-1

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102528>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RICHARD PRAŽÁK

MAĎARSKÉ NÁRODNÍ HNUTÍ A RUSKO (ZVLÁŠTĚ VE 20.—40. LETECH 19. STOLETÍ)

Zájem o Rusko v maďarském prostředí, který za středověku vyplýval z vcelku okrajových vztahů uherského státu k předpolí ruské říše, nepočítáme-li užší vztah k Podkarpatské Rusi, jež byla až do roku 1918 součástí Uher, sílil až v době novější. Do té doby bylo Rusko pro Maďary především zemí, jíž prošli jejich předkové na cestě do Karpatské kotliny. Takto zafixoval obraz Ruska v maďarském historickém povědomí zejména jejich nejproslulejší kronikář Anonymus na počátku 13. století, který v kapitole o Rusi líčí boje Maďarů u Kyjeva v 9. století a Podkarpatské Rusi přisuzuje zvláštní význam při příchodu Maďarů do jejich nynějších sídel; Maďaři prý dostali jméno od pevnosti Ungu na místě kde vzniklo dnešní město Užhorod (v maďarštině Ungvár).¹ Ve 13. století se obrací do Ruska také dominikán Justinián a hledá tu na soutoku Volhy a Bělaji pravlast Maďarů. Podal o tom zprávu jeho řádový druh Richard; Justinián se dostal až do „království Mordvinů“ na etnickém pomezí rusko-ugrofinském a Richard se tu zmínil i o suzdalsko-vladimírském knížectví.² Rovněž Matyáš Korvín se na sklonku 15. století, když přijal posly cara Ivana III., který svrhl tatarsko-mongolskou nadvládu, rozpojenul na své ugrofinské předky, žijící na pokraji ruské říše. Později po okupaci Uher Turky se začalo v Uhrách s Rusy počítat jako s možnými spojenci proti Turkům, třebaže Mikuláš Zrinský ještě ve svém traktátu *A török áfium ellen való orvosság* (Lék proti tureckému jedu, 1660—1661) Maďary před tímto spojenectvím varoval. Nezdařil se ani pokus Ference Rákócziho II. získat pomoc Petra Velikého v jeho boji proti Habsburkům na začátku 18. století.³

18. století znamenalo již bližší vztahy mezi Ruskem a Uhrami. Navažují je především uherští pravoslavní Srbové, kteří odcházejí na studie

¹ Viz Pražák, R.: *Legendy a kroniky koruny uherské*, Praha 1988, s. 169—260.

² Viz *tamtéž* s. 261—280.

³ Srov. k tomu např. Artamonov, V. A.: *Nagy Péter cár és II. Rákóczi Ferenc, Európa és a Rákóczi-szabadságharc*, Budapest 1980, s. 53—56.

na pravoslavnou akademii v Kyjevě a přivázejí si odtud církevní literaturu. Úzké styky k Ukrajině mají i uherští srbští spisovatelé Jovan Rajić, Pavle Julinac a jiní a naopak v Uhrách působil v letech 1750—1753 i pověstný ukrajinský filozof Hryhoryj Skovoroda. Podkarpatští Rusíni usilují pak po celé 18. století o vymanění uniatské diecéze z vrchní pravomoci jagerského katolického biskupa, pro čež získali posléze i Marii Terezii a jejího rádce Františka Adama Kollára. Osamostatnění mukačevské uniatské diecéze se souhlasem papežovým se pak uskutečnilo v roce 1771 a znamenalo významný předěl i pro rozvoj zakarpatské ruské ukrajinské kultury.⁴ Tento vývoj sledovali pozorně i Maďaři, kteří se koncem 18. století začali intenzivněji zajímat o ukrajinskou problematiku Podkarpatské Rusi.

K dalšímu zesílení uhersko-ruských vztahů došlo ve spojitosti s bojem Josefa II. po boku Kateřiny II. proti Turkům. V té době sílí i obchodní vztahy rusko-uherské, které si uchovávají vzestupnou tendenci i v období napoleonských válek, kdy se dále rozvíjí i obchod s vínem. Export tokajského vína do Ruska byl silný již od 1. poloviny 18. století, kdy v Uhrách působila Společnost pro dovoz tokajského vína na carský dvůr, v jejímž čele stál zpravidla některý z carských generálů a jejímž sídlem byl Eger. Za napoleonských válek zdůrazňuje perspektivy obchodu s Ruskem i známý uherský ekonom Gregor Berzeviczy, který ve svých úvahách o posílení uherského obchodu s Ruskem ve spise *Ansicht des asiatisch-europäischen Welthandels nach dem jetzigen Zeitbedürfniss betrachtet* (Pest 1808) se opírá o návrhy uherského velkostatkáře Sweigharda na rozšíření uherského obchodu s vínem do Ruska z roku 1803.⁵

K utužení uhersko-ruských styků přispěl i sňatek ruské velkokněžny Alexandry Pavlovny s uherským palatinem Josefem v roce 1799. Tento sňatek přivedl do uherského hlavního města řadu čelných osobností kulturního života. V předvečer narozenin Alexandry Petrovny, dne 2. května 1800 koncertoval v Budíně na její počest sám Ludwig van Beethoven společně s proslulým českým hornistou Janem Stichem, známým pod italským uměleckým jménem Giovanni Punto.⁶ V kulturní oblasti třeba připomenout i vztahy uherských učenců k petrohradské akademii věd. Byl to např. maďarský fyzik János Molnár, který ve svém časopise *Magyar Könyv-Ház* často referoval o vědeckých dílech členů petrohradské akademie věd, např. o ruském cestopise Pallasově z r. 1771, Lepěšinově z let 1768—1769 aj. Na zkušenosti petrohradské akademie se odvolával ve své knize *Pannóniai Féniksz* (Panonský fenix, 1790) často Sámuel Décsy, který poukazoval ve svých dílech i na rozvoj podkarpatské ruské ukrajinské kultury. Také maďarská osvícenská věda věnovala značnou pozornost vědě ruské. György Pray, zakladatel uherského kri-

⁴ Viz Pražák, R.: *Raně osvícenské myšlenkové předpoklady národního obrození ve východní části střední Evropy se zřetelem k Ukrajině*, Československá slavistika 1983, Lingvistika, historie, Praha 1983, s. 179—186.

⁵ Viz Kosáry, D.: *Bevezetés a magyar történelem forrásai és irodalmába II*, Budapest 1954, s. 470.

⁶ Srov. Legány, D.: *A magyar zene krónikája*, Budapest 1962, s. 185.

tického dějezpytu osvícenského, se již v roce 1774 ve svém díle *Dissertationes historico-criticae in annales veteres Hunnorum et Hungarorum* odvolával na práce Lomonosovy, o nichž psal ve svém časopise *Magyar Könyv-Ház* již János Molnár. S Lomonosovem se setkal v Petrohradě v roce 1756 i maďarský orientalista György Kalmár. S petrohradskou akademií věd korespondoval za svého pobytu ve Lvově i pozdější vůdce uherských jakobínů Ignjat Martinović. Z dalších maďarských učenců přišli do styku s petrohradskou akademií věd také tchán Ference Kazinczyho, vůdce maďarské jazykové obnovy a příslušníka hnutí uherských jakobínů, hrabě Lajos Török, i známý Josefa Dobrovského, uherský historik a diplomatik Márton György Kovachich, rovněž sympatizující s uherskými jakobíny.⁷

Porážka opozičního stavovského hnutí uherské šlechty i potlačení spiknutí uherských jakobínů v první polovině 90. let 18. století vytvořilo v Uhrách nové podmínky pro rozvoj maďarského národního hnutí. Jeho nejlepší představitelé úpěli v rakouských žalářích či se stáhli do ústraní, většina pak přistoupila za zpátečnického kursu Františka II. v období napoleonských válek na přechodný kompromis s Habsburky. Za této situace se i v řadách maďarského národního hnutí vytvářel nový vztah k Rusku, který ovlivňoval zejména poměr k Napoleonovi a jeho dobovačné politice. Kdežto převážná většina příslušníků maďarského národního hnutí se obrátila proti Napoleonovi a podporovala politiku protinapoleonské koalice, malá část sledovala jeho počáteční úspěchy se sympatiemi a domnívala se, že by mohli posloužit i maďarským národním zájmům a přispět k osamostatnění Uher na Habsburcích, jež požadovala již také část opoziční uherské šlechty i spiknutí uherských jakobínů v první polovině 90. let 18. století. Odtud pramenil i rozdílný vztah k carskému Rusku, v němž většina spatřovala ochranu proti dobovatelským plánům Napoleonovým, avšak mnozí zároveň sledovali se znepokojením jeho vzestup, a to i s ohledem na již tehdy se zvolna prohlubující rozpory mezi Maďary a nemaďarskými národy Uher. Z tohoto zorného úhlu třeba posuzovat i poměrně příznivé přijetí ruských armád v Uhrách při přechodu Suvorovova vojska na jaře 1799 i při tažení Kutuzova v zimě 1805—1806 v souvislosti s porážkou rakousko-ruskou u Slavkova. Obyvatelstvo Uher přijalo tehdy ruská vojska velmi pozitivně, i když na slovenském území nespátkovali v ruské armádě přirozeně jen ochránce před dobovačnými plány Napoleonovými, nýbrž i představitelé jazykové příbuzného ruského národa. Jak o tom svědčí soudobý tisk i hlášení úřadů, tato stránka však nebyla určující, převládala obava před Napoleonem, již sdíleli příslušníci maďarského i nemaďarských národních hnutí, což dokládají i dvě ze soudobých brožur, jedna od Srba Lakiće o tažení Suvorova přes Uhry, druhá od příslušníka maďarského

⁷ Viz Váradi Sternberg, J.: *Utak, találkozások, emberek*, Užhorod — Budapest 1974, s. 231—243.

národního hnutí Alajose Batthyánye, jež vyšla v roce 1806 dokonce ve Slavkově a týká se tažení Kutuzovova.⁸

Není divu, že od konce 18. století pozorujeme proto i zvýšený zájem uherských historiků o ruské dějiny. Výrazem toho je např. práce korespondenta Josefa Dobrovského spišského Němce Johanna Christiana Engla, který však ve svém díle vyjadřoval sympatie s maďarským národním hnutím, a sice jeho kniha *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken, wie auch der Königreichs Halitsch und Vladimir*, která vyšla v roce 1796 ve Vídni a poukazuje nejen na staré historické svazky Uher s Haličí a Vladimírem, ale v duchu někdejší koncepce Ference Rákócziho II. zdůrazňuje i nutnost dobrých vztahů Uher k Ukrajině. Není náhodné, že právě na základě doporučení Josefa Dobrovského byl Johann Christian Engel v roce 1798 přijat za tuto knihu za čestného zahraničního člena Královské české společnosti nauk.⁹ Korespondence Dobrovského a Engla se často dotýkala i ruské problematiky. Již ve svém prvním dopise Dobrovskému z 19. června 1795 jej prosí Engel o obstarání knihy M. Strykowskiho *Kronika Polska, Litewska, Zmudzka i wszytskiej Rusi (Królowiec 1582)* a zmiňuje se o své práci o dějinách Haliče, Vladimíru a ukrajinských kozáků. V listě ze 7. dubna 1798 polemizuje Dobrovský na základě Reineggsova spisu o Kavkaze, vydaném v letech 1796—1797 v Petrohradě, s názory Englovými na příbuznost Maďarů s některými kavkazskými národy. Rusistické problematiky se dotýká list Dobrovského Englovi z 2. března 1799, v němž dokazuje v souvislosti s názvy vodopádů na Dněpru spojitost ruského slova joza s maďarským slovem víz, s nímž souvisí i název řeky Visly. Zajímavé jsou i Englovy poznámky, týkající se Srba Lakiče, který již za svého pobytu v Budíně tam znemožnil svou liknavostí vydání Durychova díla *Bibliotheca slavica*, a dále Hankeho díla *Rezension des ältesten slawischen Codex aus dem 8ten Jahrhundert*, jež vyšlo v Budíně v roce 1804 (srov. Englův dopis Dobrovskému z Vídne 19. listopadu 1804).¹⁰

Kromě zájmu uherských učenců o Rusko třeba vyzvednout rovněž zájem uherských umělců, kteří se seznamují s Ruskem dosti náhodně, jak o tom svědčí ojedinělá hostování uherských umělců na carském dvoře, z nichž možno uvést např. fagotistu Imre Weidingera, který byl ve 20. letech 19. století členem carova dvorního orchestru. Naopak s napoleonskými válkami souvisí obliba ruského „kozáčka“ v Uhrách, který

⁸ Viz Lakić, Z.: *Vita comitis Suwarov — Rymniskoy*, Budae 1799, Batthyány, A.: *Frey müthige Briefe eines ungarischen Edelmannes über das österreichische Staatssystem, geschrieben während des 90 tägigen Krieges*, Aus-terlitz 1806. Viz též Darvas, I.: *Szuvorov hadai Magyarországon, Századok* 1949, č. 1—4, s. 282—291, a týž: *Kutuzov és hadai Magyarországon 1805—1806 télén, Magyar-orosz történelmi kapcsolatok*, Budapest 1956, s. 96—115.

⁹ Srov. Pražák, R.: *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Brno 1967, s. 51.

¹⁰ Viz Krbec, M. — Šimeček, Z.: *Vzájemná korespondence J. Dobrovského a J. Chr. v. Engela*, Acta universitatis Palackianae olomucensis, Facultas pedagogica, Philologica VI, Český jazyk a literatura 7, s. 229—230. 233—234, 242—243 a 254—257.

připomíná ve svém komickém eposu *Dorotty* (1799) dokonce i nejvýznamnější básník maďarského osvícenství Mihály Vitéz Csokonai.¹¹

Pokud jde o vztah k tzv. druhému Rusku, které tvoří revoluční protipól oficiální carské politiky, setkáváme se s ním již na samém počátku rozvoje maďarského reformního hnutí v polovině 20. let 19. století ve spojitosti s děkabristickým spiknutím v Rusku. Nejvýznamnějším je zde stanovisko tvůrce tohoto hnutí Istvána Széchenyiho, kterého sám Metternich pokládal za nejnebezpečnějšího odpůrce Habsburků v maďarském národním hnutí ve 20. a 30. letech 19. století. Széchenyi podle jedné špiclovské zprávy již v roce 1814 v jednom pražském hostinci předpověděl, že za sto let se Rakousko rozpadne, neboť „rozdílnost jednotlivých částí Rakouska se z hodiny na hodinu zvětšuje a tyto části se od sebe stále více vzdalují“.¹² Již v září 1825 upozornil Széchenyi ve svém deníku na obdiv reakčních kruhů evropských k caru Alexandrovi I. jako tvůrci Svaté aliance. Píše zde, že „dnes jsou jen dvě možnosti, jak se může člověk bránit a zajišťovat: jsou to děla a veřejné mínění“ a v souvislosti s tím dodává, že nic a nejméně rakouská armáda by mohli Alexandra zadržet, kdyby si například usmyslil dobýt Cařihrad a vytvořit tak novou situaci v Evropě. Je zajímavé, že právě v souvislosti s tímto svým tvrzením o Alexandrovi vyjadřuje Széchenyi i svou známou kritiku antiliberální uherské ústavy, která hájí privilegia a výsady 400 000 lidí na úkor deseti milionů, o nichž na právě započatém uherském stavovském shromáždění nepadlo ani slovo, jak podotýká Széchenyi. Právě z těchto deníkových zápisů Széchenyiho je nejlépe vidět i jeho stanovisko k carskému Rusku. Odsuzuje jej z hlediska evropsky rozhleděného liberála, ovšem ze stejného hlediska odsuzuje i antidemokratickou stavovskou šlechtickou ústavu v Uhrách. Zde se Széchenyi nejeví jenom jako reformátor feudalismu, ale již také jako stoupenec evropského demokratického liberalismu.¹³ Když vypuklo v prosinci 1825 v Rusku děkabristické spiknutí, byl o něm Széchenyi bezprostředně informován, a to nepochybně knížetem Desfourm, členem oficiální rakouské delegace na pohřbu Alexandra I., neboť tento Desfour byl i příbuzný manžela Széchenyiho tety, hraběte Desfoura, majitele zámku Hrubý Rohozec a Malé Skály u Turnova, kde v zimě 1794—1795 pobýval několik měsíců z obav před vyšetřováním ohledně spiknutí uherských jakobínů i Széchenyiův otec, zakladatel Maďarského národního muzea Ferenc Széchenyi. A proto nás nepřekvapí, že v deníku Istvána Széchenyiho nalezneme dne 24. ledna 1826 neobyčejně výstižný komentář k děkabristickému spiknutí, který pro jeho závažnost zde doslova ocituji v českém překladu: „Nyní probíhá pře či ještě spíše boj mezi absolutismem a právy lidu. Smrtí ruského cara se rozpadla mohutná přehrada, která bránila proudu civilizace a osvěty. Při tom ovšem sluhové absolutismu, jejichž zájmy ba samotná existence úzce souvisejí se starými zvyklostmi,

¹¹ Srov. Major, E.: *Fejezetek a magyar zene történetéből*, Budapest 1967, s. 101—103.

¹² Viz Angyal, D.: *Gróf Széchenyi István*, Budapest 1928, s. 3.

¹³ Viz Oltványi, A.: *Széchenyi István, Napló*, Budapest, Bratislava 1978, s. 396—397.

bojiště nepříteli lehce nepřepustí. Ještě silněji se navzájem sdružují. Bez řetězů, bez krve toto drama nemůže skončit. Ale nedotkne se to i mě?¹⁴ Právě poslední věta ukazuje, jak Széchenyi boj za reformy v Uhrách, který tehdy zahájil, spojoval úzce i s vývojem situace v carském Rusku. Byl si vědom toho, že pokrokové společenské změny v Rusku mohou pomoci prosadit i reformní záměry v Uhrách a naopak porážka ruských revolučních snah může být velmi nebezpečná i jeho reformnímu úsilí a při známém nepřátelství Metternichově může bezprostředně ohrozit i jeho vlastní osobu.¹⁵

Význam Ruska pro maďarské reformní hnutí se obráží i v jeho zájmu o ruskou vědu a kulturu. Již v počátečním období činnosti Maďarské akademie věd, založené právě Istvánem Széchenyim v roce 1825, vznikla práce historika a statistika Istvána Lassú *Az orosz birodalom statistikai, geographiai és históriai leírása* (Statistický, geografický a historický popis ruské říše), Pest 1827, která vyšla již v roce 1831 znovu v rozšířeném vydání. Byla to první původní syntetická maďarská práce o ruských dějinách. Jiný maďarský historik István Horvát, profesor maďarštiny na peštské univerzitě, napsal v roce 1828 do *Tudományos Gyűjtemény* uznalý posudek na Karamzinovo dílo *Geschichte des russischen Reiches* (I—X, Riga 1820).¹⁶ V témže ročníku *Tudományos Gyűjtemény*, která měla mezi Maďary obdobnou funkci jako u nás *Časopis českého muzea*, vyšla i studie Ference Toldyho *Az orosz poézis* (Ruská poesie), již zpracovala na základě německé předlohy v *Müllnerově Mitternachtblattu* (roč. 1827, č. 202) a kde poprvé u Maďarů připomíná již také dílo Puškina a Lermontova.¹⁷ Obdobným zpracováním cizích pramenů, tentokrát z *Bibliothèque Universelle*, vznikla i další Toldyho studie o ruské literatuře z roku 1834.¹⁸ Německé a jiné prameny využíval při svých studiích o ruské literatuře také Gábor Kazinczy, který ve svých článcích z let 1838—1840 poprvé upozornil na dílo Gogolovo a využil přitom nejen lipských *Allgemeine Zeitung*, ale rovněž jedné studie našeho Jana Evangelisty Purkyně.¹⁹ Se jménem Gábora Kazinczyho je spojen i první maďarský překlad z Puškina, a to překlad jeho povídky *Výstřel*, který uveřejnil Kazinczy v roce 1844 v časopise *Regelő Pesti Divatlap*, kam psával

¹⁴ Viz *tamtéž*, s. 448.

¹⁵ O vztahu Metternicha k Széchenyimu srov. Andics(ová), E.: *Metternich és Magyarország*, Budapest 1975, s. 47—57.

¹⁶ Viz *Tudományos Gyűjtemény* 1828, 2, s. 104.

¹⁷ Srov. *tamtéž* 1828, 10, s. 105—114. Poprvé v Uhrách připomíná dílo Puškinovo již Pavel Josef Šafařík ve svém díle *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur* (Ofen 1826), jak na to upozornil již Kovács, E.: *Puškin és a magyar társadalom, Magyar-orosz történelmi kapcsolatok*, Budapest 1956, s. 236. Mezi Puškinovými díly zde připomíná Šafařík *Evžena Oněgina*, dále *Ruslana a Ludmilu*, *Kavkazského zajatce* a *Bachčisarajskou fontánu*.

¹⁸ Srov. Toldy, F.: *A muszka irodalom jelen állapotja*, *Tudománytár* 1834, 4, s. 65—72.

¹⁹ Srov. Kazinczy, G.: *Pillantás az orosz irodalomra 1837 — ben*, *Tudománytár* 1838, 2, s. 301—305, a též: *A legújabb orosz novellisztika*, *Tudománytár* 1840, 4, s. 397—405.

i Sándor Petőfi.²⁰ Puškinův význam pro vítězství romantismu v Rusku objasnil na základě Bulgarina maďarským čtenářům již v roce 1840 Soma Fekete.²¹

Se zostřením národnostní otázky v Uhrách ve 30. a 40. letech 19. století přibývá v maďarských publikacích úvah o nebezpečí panslavismu a tyto úvahy přenášejí maďarští publicisté i na stránky německého tisku, na stránky Augsburger Allgemeine Zeitung aj.²² Oproti tomu slovenští a jiní uherští publicisté vydávají obranné brožury, v nichž upozorňují v německy psaných tiskovinách na nebezpečí násilné maďarizace v Uhrách, jak se s tím setkáváme např. ve spisu Samuela Hoiče *Sollen wir Magyarren werden* (Karlovac 1833), Ludovíta M. Šuhajdy *Der Magyarismus in Ungarn* (Leipzig 1834), Jána Čaploviče *Rozjímání o zmaďarování země uherské* (Česká včela 8, Praha 1841, č. 66—73; předtím německy v záhřebském časopise *Luna* 1841, č. 15—17 a srbochorvatsky v časopise *Ilirske narodne novine* 1841, č. 16—20) aj. Tyto brožury se dostávaly i do Ruska a sehrály tam významnou úlohu při informování ruské veřejnosti o národnostní otázce v Uhrách, jak tomu bylo např. v odpovědi Jána Chalupky na maďarizační list generálního dozorce evangelické církve v Uhrách a hlavního protagonisty její násilné maďarizace hraběte Karla Zaye v Chalupkově spisku *Schreiben des Grafen Carl Zay*, který vyšel v Lipsku u nakladatele Otto Wiganda v roce 1841. Tuto brožuru zaslal ruský slavista O. P. Bodňanskij ihned po jejím vydání M. Pogodinovi a navrhuje její překlad do ruštiny.²³

Nejzávažnějším dílem, jež tehdy vyjádřilo vztah představitelů maďarského národního hnutí k Rusku a zároveň řešilo z jeho úhlu i otázku tzv. panslavistického nebezpečí pro vývoj maďarského národního hnutí, byl spis Miklóse Wesselényiho *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* (Výzva ve věci maďarské a slovanské národnosti), který vyšel v Lipsku v roce 1843 maďarsky a o rok později tamtéž i německy pod názvem *Eine Stimme über die ungarische und slawische Nationalität*.²⁴ Wesselényi náležel k nejvýznamnějším představitelům maďarského reformního hnutí a byl důsledným zastáncem liberálně demokratických reforem. Jádro svého spisu napsal již v době svého léčení v Jeseníku v roce 1842, a po návratu z Jeseníku do Sedmihradska, kde v Zsibó bydlel, se snažil svůj spis dopracovat a sháněl zejména konkrétní informace o slovanských hnutích v Uhrách. Těch se mu však nedostalo a absence těchto údajů je také hlavním nedostatkem jeho spisu,²⁵ který je nicméně nejpozoruhodnějším stanoviskem významného představitele maďarského reformního hnutí k úloze Ruska ve spojitosti se slovan-

²⁰ Viz *A Ióvés, Regelő Pestí Divatlap* 1844, č. 27—28, s. 417—422, 433—436.

²¹ Viz *Tudománytár* 1840, 11, s. 347.

²² Srov. k tomu např. Novotný, J.: *Z česko-maďarských vztahů v národně politickém hnutí před rokem 1848*, Dějiny a národy, Praha 1965, s. 109—121.

²³ Srov. k tomu Ormís, J. V.: *O řeč a národ*, Bratislava 1973, zvláště s. 45—88.

²⁴ Nové vydání Wesselényiho díla pořídil Gál, I.: *Bárá Wesselényi Miklós, Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*, 1—2, Kolozsvár 1944.

²⁵ O tyto informace požádal Wesselényi v listě z 12. ledna 1843 Kossutha, který mu je pravděpodobně neposkytl. Viz Gál, I.: 1. c. 2, s. 136—136.

skou otázkou v Uhrách i v celé monarchii. K této otázce zaměřil Wesselényi zejména první díl svého dvousvazkového spisu, v němž se zabývá růstem váhy Ruska v evropské politice od dob Petra Velikého a podrobně zejména společensko hospodářskou situaci Ruska za vlády Alexandra I. Zabývá se tu podrobně i polskou otázkou a z projevu cara Mikuláše ve Varšavě po potlačení polského povstání z počátku 30. let 19. století zdůrazňuje jeho slova o tom, že Poláci nejsou více Poláky, ale Slované, bratry Rusů. Využívání slovanské otázky v habsburské monarchii carským Ruskem považuje za velké nebezpečí pro stávající režim v Rakousku, o to větší, jak píše, že Slované tu žijí zbaveni lidských, občanských i národních práv, a proto i literatura, jak uvádí, je jim záminkou k pěstování politiky, a v této souvislosti připomíná zejména tvorbu Jána Kollára. Ve svých dalších výkladech, zejména ve druhém svazku, kde přesunuje těžiště své pozornosti na slovanskou otázku v Uhrách, vychází ze známé představy politického národa uherského, který pod vedením Maďarů zajistí ústavní práva i ostatním národům Uher. Třebaže se staví proti požadavku násilné maďarizace, zdůrazňuje nutnost zavedení maďarštiny do veřejné správy i školství, kde má být maďarština pojítkem všech uherských národů již od mateřské školky. Hlavní nebezpečí pro maďarský národní vývoj v rámci habsburské monarchie spatřuje v budoucím možném pohlcení Rakouska carským Ruskem či v jeho revoluční přeměnu v Slované ovládaný stát s ruskou patronací. Jeho obavy z takového vývoje vyúsťují až v tato slova: „Ať už by zvítězila knuta či revoluční ilyrská rudá čapka, naším osudem by byl rozklad. Změnili bychom se v duchovně i hmotně ochablou provincii severního kolosu, pod jeho železnou rukou by se rozpadlo národní bytí i ústavní svoboda. A kdyby i vznikly nové říše a státy revoluční cestou rozdrobením naší země, nebylo by zde pro Maďary místo, naše národní i ústavní existence by se rozpadla.“²⁶ Tato slova obsahují základní myšlenku Wesselényiho stanoviska, který nevěří v možnost vnitřních revolučních změn v carském Rusku, a pro Maďary příznivý vývoj očekává jen od jim nakloněného vývinu situace v celé Evropě. Garantem jejich úspěšného vývoje je dle Wesselényiho spolupráce Maďarů s Němci, zamezení rusko-francouzského spojenectví a vybudování liberálně demokratického režimu ve střední Evropě po vzoru Anglie, která jako konstituční monarchie je Wesselényimu vzorem i pro vývoj v Rakousku. Přitom však Wesselényi nezapře svou podstatu feudálního maďarského velkostatkáře v Sedmihradsku, když obavy z posílení vlivu Slovanů a Ruska spojuje i s obavami z velkého rolnického povstání v Sedmihradsku, které by směřovalo nejen proti jejich maďarským feudálním pánům, ale i za spojenectví Rumunů s ostatními potlačovanými národy Uher, především se Slované. Stanovisko Wesselényiho obráží tak velmi nedůsledný postoj maďarské liberální opozice, která na jedné straně volá po liberálně demokratické přeměně Uher, na druhé straně pro svou feudální vázanost a stavovskou omezenost chce nadále v té či oné formě zachovat své panství nad po-

²⁶ Srov. *tamtéž* (text edice) 2, s. 62.

tlačenými Rumuny i Slovary. Wesselényiho stanovisko se nesetkalo s jednoznačným přijetím ani v řadách maďarského reformního hnutí, např. Széchenyiho časopis *Jelenkor*, který ihned po vydání díla jako první 13. května 1843 posoudil Wesselényiův spis, pokládal Wesselényiho obavy z Ruska za přehnané a zdůraznil spíše obavy z germanizace a růstu německého vlivu a Wesselényiho kritiku carského Ruska odmítl z konzervativních pozic v samostatné brožuře i Ferenc Kállay. Také Kossuth přes příznivý soud o Wesselényiho spisku se orientoval v praktické politice stále více na konfrontaci s Rakouskem a nedbal ani Wesselényiho varování před násilnou maďarizací.²⁷

Základním nedostatkem maďarského národního hnutí v reformním období před rokem 1848 bylo, že se nepokusilo navázat vztah k onomu druhému Rusku, jehož význam zdůrazňoval již na počátku tohoto období bystrozrace István Széchenyi. K prvnímu náhodnému kontaktu mezi nimi došlo až na jaře 1843 v Moskvě, když se tu na své cestě setkali Ferenc Liszt a Sándor Teleki s Alexandrem Ivanovičem Gercenem a někdejší stoupenec děkabristů Fjodor Nikolajevič Glinka ve svém článku 18. května 1843 v listě *Moskovskije Vjedomosti* poukázal na revoluční minulost Maďarů, kterou připomenul i Liszt v osobě Ference Rákócziho II.²⁸ Hlubší poznání revolučního boje Ruska proti carismu bylo Maďarům dáno až později, kdy se představitelé maďarské revoluční emigrace po porážce maďarské revoluce seznámili v 50. letech 19. století blíže s Gercenem i dalšími významnými činiteli ruské revoluční demokracie.

DIE UNGARISCHE NATIONALBEWEGUNG UND RUßLAND (VOR ALLEM IN DER 20er BIS 40er JAHREN DES 19. JAHRHUNDERTS)

Nach im großen und ganzen sporadischen Beziehungen Ungarns und Rußlands im Mittelalter verstärkten sich die Beziehungen Ungarns und Rußlands im 18. Jahrhundert, wo es zu intensiveren Kontakten zwischen den ungarischen Orthodoxen und der Ukraine und Rußland kommt. Auch die engeren Beziehungen der Habsburger Monarchie zu Rußland führten in Ungarn zu einer Belebung des Interesses für Rußland. Die Dankbarkeit für die Hilfe Rußlands im Kampf gegen Napoleon wurden im ungarischen Milieu bald von der Befürchtung abgelöst, daß die Großmachtposition Rußlands, auf das sich die Hoffnungen der slawischen Völker Ungarns immer mehr konzentrierten, anwachsen könnte. Diese Befürchtung kommt ungarischerseits in den ungarisch-slawischen Polemiken der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts zum Ausdruck, z. B. in der bekannten Schrift von Miklós

²⁷ Tyto okolnosti objasnil I. Gál v doslovu ke svému uvedenému vydání Wesselényiho díla v kapitole *A mű magyar fogadtatása* (Maďarské přijetí díla), 1. c. (pozn. 14), s. 141—143.

²⁸ Srov. Váradi Sternberg, J.: *Herzen és Teleki Sándor, Utak, találkozások, emberek* (Írások az orosz-magyar és ukrán-magyar kapcsolatokról), Uzsgorod — Budapest 1974, s. 155—162, a t ý ž : *Herzen és Liszt Ferenc, tamtéž*, s. 163—167.

Wesselényi »Eine Stimme über die ungarische und slawische Nationalität« (Leipzig 1844), die in Leipzig schon ein Jahr früher unter dem Namen »Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében« ungarisch erschienen ist. Am besten war über die Situation in Rußland von den Repräsentanten der ungarischen Reformpolitik Graf István Széchenyi informiert, der schon im Jahre 1826 im Dekabristenaufstand in Rußland *„einen Kampf zwischen dem Absolutismus und den Rechten der Nation“* erblickte und sich von der demokratischen Entwicklung in Rußland auch eine Unterstützung der Reformbestrebungen in Ungarn versprach. Das erhöhte Interesse der Ungarn für Rußland in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts bezeugen außer der Geschichte Rußlands von István Lassú aus dem Jahre 1827 und der Abhandlung von Ferenc Toldy über die russische Poesie aus dem Jahre 1828 auch weitere Repräsentanten der ungarischen Wissenschaft und Literatur. Mit dem Namen von Gábor Kazinczy ist die erste ungarische Übersetzung aus Puschkin (1844) verbunden, und schon gegen Ende der zwanziger Jahre des 19. Jahrhunderts widerfährt in Ungarn auch dem umfangreichen historischen Werk Karamsins »Geschichte des russischen Reiches« (I—X, Riga 1820) große Anerkennung.